

Ida längst ner på skalan

Om paret Ivar och Ida varit välbeställda hade de haft lättare att hålla ihop.

De splittras då Ivar är tvungen att flytta dit jobben och pengarna finns. Men skammen av att ha en psykisk sjukdom hade inte varit mindre.

Text: Jan-Ewert Strömbäck | Bild: Steve Snodgrass, Flickr | [Prenumerera](#) | Artikel i SocialPolitik nr 2 2017

Så kan författaren David Nymans svar på en fråga om klass och fattigdom sammanfattas. Hans bok *Nerverna* är en av årets mest uppmärksammade och positivt recenserade romaner. I centrum finns Ida. Efter ett missfall blir hon psykotisk – och får även flera psykiatriska diagnoser.

Hon är huvudperson, liksom hennes man, deras son Harry och flera andra gestalter. Jag frågar författaren hur han gick till väga när han valde perspektiv.

– Från början ville jag skriva från Idas perspektiv. Jag försökte, men det gick inte, antagligen eftersom jag är man, inte psykiskt sjuk och lever på 2000-talet.

Ida blir intagen första gången år 1942, en händelse som naturligtvis kom att påverka tillvaron även för de anhöriga.

– Så jag valde de anhörigas perspektiv. Då blir det lättare att förstå både för mig och läsaren, fortsätter denne romandebutant.

Han bor i Malmö, men befinner sig i Stockholm några dagar i sin andra egenskap – som grafisk formgivare. Efter ett uppdrag hos en kund ses vi på en av huvudstadens lugnare restauranger. Vi är bara tre gäster; den tredje blir tydligt fascinerad åhörare av vårt samtal om psykiatri och författarskap.

Själv fascinerad av David Nymans berättarteknik, skiftena mellan tid och rum och mellan olika gestalters erfarenheter, frågar jag om dramaturgin, detaljerna och de så kallade planteringarna här och var.

Just när det bränner till och läsaren vill veta mer, byter handlingen spår. Långt senare kommer fortsättning och upplösning.

– Det är mycket medvetet, det är grunden i dramaturgi. Allt som händer måste ha planterats tidigare.

Jag nämner pojkens trauma när han ska lära sig simma tillsammans med sin oberäkneliga mor.

– Vatten är en central metafor genom hela boken. I vattnet blir allt sammanlänkat.

Ytterligare ett sådant exempel är en läkares projekt att ordna ett havsbad för sina patienter vid en ingenmansstrand. Läkares attityd läser jag som exempel på hierarkin inom vården – och omgivningens primitiva reaktioner som fördomar mot psykiskt sjuka.

Med författarens hjälp får jag insikten att det finns ytterligare en dimension med badprojektet, vattnet som metafor. Havsbadet är en av flera stories i storyn.

Överhuvudtaget utvecklas romanen med nya berättelser ända fram till år 1976 och det politiska maktskiftet. Boken är inte slut när det inte finns mer att säga om Ida. Läsaren får följa hennes änkeman och deras son i vuxen ålder.

Många läsare torde reflektera över status och hierarkier. Omvittnad är statuskillnaden mellan somatisk och psykiatrisk vård – till patienternas nackdel i den senare. Att klassamhället också kan återspeglas inom en och samma vård blir tydligt när David Nyman låter läkaren med havsbadet, kallad Allan Renck, träda in i handlingen.

Läsaren behöver inte sväva i okunnighet om vad denne Renck tycker om patienter från de lägre klasserna: "Det blir heller inte bättre av att de flesta patienter är skitiga och efterblivna oftast från små byar på landet och sällan belästa. Dessutom blir de bara fler, och det är Per Albin Hanssons fel."

Allan Renck drömmer sig bort till sin grundutbildning och sjukhuset, där patienterna var indelade i klasser i bokstavlig mening. I den tredje klassen rådde mest förvaring; "...ett

tjugotal patienter klädda i vita särkar gick fram och tillbaka över brädgolvet." En överste och andra patienter i förstaklassavdelningen behandlades däremot respektfullt. Blir de också friska snabbare, hade Renck frågat en överläkare: "Inte friska, Renck, Utskrivna."

När Ida dör, omständigheterna ska inte avslöjas här, blottas på nytt klasskillnader. Hennes dödsattest är friserad. Tydligen inte så noga med dem som kommer från hennes skikt, tänker jag som läsare.

Detta får mig att undra hur man som patient och medborgare bör agera? Den lyssnande mannen i restaurangen lutar sig framåt, beställer mer öl. David Nyman har ryggen åt sin "publik" när han formulerar sitt svar:

– Visst har jag ett ärende. Jag vill göra människor uppmärksamma på hur det förhåller sig och hur det har förhållit sig inom psykiatrin. Jag ställer frågor och jag är väldigt intresserad av hierarkier. Men det är inte min sak att göra något åt det.

Davids farmor, förebilden för fiktionens Ida, var tidvis psykotisk.

– Man bryter det tysta samhällskontraktet genom att vara gränslös. Min farmor stod längst ner, som kvinna, arbetarklass och psykotisk. I dag kan man lägga till invandrare bland dem. Varför är det så sällan andra än medelklass och bohemer med psykisk sjukdom som skildras?

– Det retar mig oerhört att så många romaner handlar om akademiker och konstnärer, säger David.

Han tror att orsaken till fenomenet är att många författare kommer från mer eller mindre bildade hem. De placerar gärna romaner i miljöer som de känner till.

Enligt David Nyman är arbetarklassen inte lika självreflekterande som medelklassen, något som kan förklara att moderna arbetarromaner är sparsamt förekommande. Av samma skäl tror han inte att vare sig Ida eller farmodern skulle läsa hans bok om det vore möjligt.

Pappan läste en tidig version och sa att han inte fattade någonting, men grät efter var tionde sida. För Nervernas författare är detta arbetarlitteratur, även om han själv inte vill kalla sig arbetarförfattare.

Vi äter under tystnad, åtminstone undertecknad. David fortsätter tala mellan tofubitarna. När jag någon kvart senare plockar fram blocket igen, skrattar han:

– Kommer du ihåg vad jag sa?

Men jag hade funderat på alla de återhållsamma, aforistiska, effektfulla meningar som följer bokens handlingar. Som vid en scen med ett möte mellan Ida och Ivar efter lång tid: "Ingen av dem öppnar sig lättvindigt, det var ju i det de fann varandra från början."

Det skygga fungerar som människors kitt – i ett liv och arbetsliv där så kallad social kompetens annars har Gudens status. Är social kompetens överskattat?

David Nyman säger att han är till sin karaktär rakt motsatt.

– Jag är oerhört öppen, kanske för öppen.

I romanen vistas Ida på ett och samma sjukhus. I verkligheten upplevde förebilden fem sjukhus. En hel del av researchen bestod av att ördjupa sig i journaler. Anteckningarna från Sankta Gertrud i Västervik avvek från de övriga. David blev förvånad över att formuleringarna var så moraliserande och fördömande gentemot patienten.

Ett antal gånger låter Ivar förstå att om han hade känt till hustruns sjukdom hade han inte gift sig med henne. Men ska man inte vara lojal mot den man älskar?

– Jo, absolut och det är han också. Han anser att han var lojal eftersom han inte skilde sig.

En sista fråga: Har du funderat över ärftliga komponenter för egen del?

– Ja, herregud. Jag var länge rädd att bli sjuk. Men nu har jag väl åldersmässigt kommit över en magisk gräns, säger 34-åringen på andra sidan bordet.

Vi bryter upp. Och på väg mot dörren råkar jag se hur vårt okända sällskap gör detsamma. Han betalar omständligt notan,

kanske också han med tankarna på frågor om underordning och stigmatisering.

Jan-Ewert Strömbäck